

Samenvatting

Seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk

1. Inleiding

In de eerste maanden van 2010 werden steeds meer meldingen van seksueel misbruik binnen de Rooms- Katholieke Kerk in Nederland publiekelijk bekend. Op veel vragen moesten de verantwoordelijke ambtsdragers in de Rooms-Katholieke Kerk het antwoord schuldig blijven. Wat wisten de verantwoordelijken van het misbruik? Hoe omvangrijk was het misbruik? Hoe was omgesprongen met klachten van slachtoffers en hun ouders? De roep om een antwoord op al deze vragen klonk steeds luider.

Op verzoek van de Bisschoppenconferentie en de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR) werd door drs. W.J. (Wim) Deetman in mei 2010 een voorstel voor een onafhankelijk onderzoek opgesteld, naar de feiten en omstandigheden van seksueel misbruik van minderjarigen die werden toevertrouwd aan de verantwoordelijkheid van instellingen en parochies binnen de Rooms- Katholieke Kerk in Nederland, in de periode 1945 tot 2010.

Dit voorstel werd door de Bisschoppenconferentie en de KNR onverkort overgenomen. Deetman accepteerde het verzoek om het onderzoek te leiden en vroeg vijf vooraanstaande wetenschappers en deskundigen met hem samen te werken. Het betreft mevrouw dr. P.J. (Nel) Draijer, mr. P. (Pieter) Kalbfleisch, professor dr. H.L.G.J. (Harald) Merckelbach, mevrouw professor dr. M.E. (Marit) Monteiro en professor dr. ir. G.H. (Gerard) de Vries.

De Onderzoekscommissie voerde een onderzoek uit dat aan alle wetenschappelijke maatstaven moest voldoen. Zij baseerde zich daarbij enerzijds op empirische gegevens uit de meldingen van seksueel misbruik, die de Onderzoekscommissie in de periode van maart tot december 2010 ontving, en anderzijds op historische gegevens uit (kerkelijke) archieven. Deze gegevens zijn geplaatst tegen tal van maatschappelijke, culturele, economische en politieke ontwikkelingen die zich in 65 jaar hebben voltrokken, in Nederland en in de Rooms-Katholieke Kerk. Onderzoek vereist een goed besef van deze veranderingen om de bevindingen ten aanzien van het voorkomen en verklaren van het seksueel misbruik op een juiste wijze te kunnen duiden. Dit mag overigens niet de indruk wekken dat een beschrijving van de sociaal-culturele en historische context, misstanden legitimeert.

Voorrang is gegeven aan een onderzoek naar en advies over de hulpverlening en het functioneren van Hulp & Recht, de toenmalige benaming van de kerkelijke instelling die zich bezighield met seksueel misbruik binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Dit advies van de Onderzoekscommissie heeft onder meer geleid tot de reorganisatie van Hulp& Recht tot de onafhankelijke Stichting Beheer & Toezicht inzake seksueel

misbruik in de Rooms- Katholieke Kerk, met als onderdeel hiervan het Meldpunt Seksueel Misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk.

Definitie van seksueel misbruik

Het onderzoek naar de feiten en omstandigheden van seksueel misbruik van minderjarigen binnen de Rooms-Katholieke Kerk in de periode 1945 tot 2010, richt zich op de omvang en de aard dit seksueel misbruik alsmede op de verantwoordelijkheden waaronder dit misbruik kon plaatsvinden.

In dit onderzoek is de volgende – strikte - definitie van seksueel misbruik gebruikt:

Onder seksueel misbruik wordt verstaan: Seksuele contacten van vertegenwoordigers van de Rooms-Katholieke Kerkprovincie - geestelijken, religieuzen, pastoraal werkers met een kerkelijk dienstverband, leken en vrijwilligers werkzaam voor de kerk -, met een kind of jongere onder de achttien jaar, toevertrouwd aan de verantwoordelijkheid van genoemde vertegenwoordigers, zonder dat deze, als gevolg van lichamelijk of relationeel overwicht, emotionele druk, drang of geweld, het gevoel heeft (gehad) de seksuele contacten te kunnen weigeren.

Onder relationeel overwicht wordt een ongelijke machtsverhouding (volwassene-minderjarige, leerkracht-leerling, leiding-jeugd lid e.d.) verstaan.

Onder seksuele contacten wordt verstaan: Alle daadwerkelijke seksuele aanrakingen, van het aanraken of doen aanraken van borsten en genitaliën, kussen met seksuele bedoelingen tot en met geslachtsgemeenschap (vaginaal, oraal of rectaal), of het binnendringen van vagina of rectum met voorwerpen of vingers.

Wat slachtoffers onder seksueel misbruik verstaan, is uiteenlopend van aard: van gluren, lichte vormen van contact, tot betastingen onder de kleding en penetratie. Waar sprake is van seksueel misbruik gaat dit in tal van gevallen gepaard met fysiek geweld of psychische druk, waaronder dreigementen en chantage. Het gaat dan om het breken van de wil van het slachtoffer en past zo in een patroon dat aan seksueel misbruik voorafgaat. Maar soms bestaat de dwang alleen maar uit de suggestie of de aanname van zo'n verband.

Afbakening

De periode waarop het onderzoek betrekking heeft strekt zich uit van 1945 tot mei 2010. Bij de slachtoffers gaat het om minderjarigen die vielen onder de verantwoordelijkheid van personen werkzaam binnen de Nederlandse Rooms-

Katholieke Kerkprovincie, zijnde geestelijken, religieuzen, pastoraal werkers met een kerkelijk dienstverband en leken.

De verwijzing naar de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland betekent dat de Onderzoekscommissie haar onderzoeksterrein geografisch heeft begrensd tot Nederland. Voor zover dit voor het onderzoek relevant was, is informatie ingewonnen en zijn meldingen bezien uit het buitenland, Aruba en Curaçao.

Onschuldpresumptie: het onderscheid tussen plegers en daders

In de omstandigheid, dat telkens over 'pleger(s)' wordt gesproken, kan niet gelezen worden dat de Onderzoekscommissie deze personen -zo deze al te individualiseren zijn- ook daadwerkelijk schuldig acht aan enig strafbaar feit in de strikt juridische zin van het woord. De Onderzoekscommissie hanteert hier dus uitdrukkelijk de *onschuldpresumptie* en maakt onderscheid tussen een *dader* wiens schuld aan het strafbare feit is aangetoond in de juridische zin van het woord versus een *pleger* wiens schuld niet als zodanig is aangetoond. Dit sluit aan bij de gangbare definities in andere onderzoeken en publicaties, zoals onder meer van Movisie, het landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling, en het Trimbos Instituut, dat onderzoek doet naar geestelijke gezondheid. De aannemelijkheid van een bepaald voorval baseert de Onderzoekscommissie op een consistente melding van een binnen de focus van dit onderzoek vallend voorval bezien in combinatie of context met andere onderzoeksbevindingen. Om deze reden heeft de Onderzoekscommissie de namen van beschuldigten overeenkomstig de in Nederland gebruikelijke handelwijze geanonimiseerd. Alleen waar beschuldigten een zodanige functie hebben bekleed dat ze hun organisatie naar buiten vertegenwoordigden en hun identiteit dus bekend is, zijn hun functie en naam genoemd. De Onderzoekscommissie heeft geen juridisch onderzoek gedaan en doet dus ook geen uitspraken over wat zich op grond van sluitende bewijzen wel of niet heeft voorgedaan en wat op grond daarvan waar is of niet. Slechts in algemene zin kan zij uitspraken doen.

Gesprekken

Tegenover degenen die bij de Onderzoekscommissie seksueel misbruik hebben gemeld, heeft zij zich open en respectvol proberen op te stellen. Ze heeft met veel slachtoffers gesproken. De Onderzoekscommissie heeft daarbij haar eigen keuzes gemaakt met wie zij ten behoeve van het onderzoek wilde bespreken. Wanneer de Onderzoekscommissie met alle melders had gesproken, dan zou de eindrapportage pas over enkele jaren zijn verschenen. Dat achtte de Onderzoekscommissie om tal van redenen onverantwoord en niet in het belang van de slachtoffers van seksueel misbruik. Evenmin was dat nodig voor de beantwoording van de onderzoeksvragen.

2. De historische context

Het tijdvak waarop dit onderzoek betrekking heeft beslaat 65 jaar met als startpunt 1945. In het eerste decennium na het einde van de Tweede Wereldoorlog voltrok zich in West-Europa een omslag op sociaal, cultureel, economisch en politiek gebied waarbij ook sprake was van internationalisering.

Lange tijd speelde de Rooms-Katholieke Kerk in het dagelijks leven van veel Nederlanders een overheersende rol. Hoewel in Nederland de katholieken een minderheid vormden, kenden ze in de eerste helft van de vorige eeuw een uitgebreid katholiek onderwijssysteem, eigen media, een rooms-katholieke politieke partij en een sterke vakbeweging van rooms-katholieke signatuur.

Bij de volkstelling in 1947 bedroeg het aantal katholieken in Nederland 3,7 miljoen op een totale bevolking van 9,6 miljoen (38,4 procent). In 1967 waren in Nederland 13.500 priesters (4.000 seculieren in zeven bisdommen en 9.400 regulieren in 34 ordes en congregaties) en 40.000 broeders en zusters in 111 ordes en congregaties.

Emancipatie en zorg om zedelijk verval in de jaren vijftig en zestig

In de vooroorlogse jaren heerste in de Nederlandse samenleving en binnen de Rooms-Katholieke Kerk grote zorg om het zedelijk verval, in het bijzonder van de jeugd. Daartoe leek ook praktische aanleiding te bestaan. Er was tot in de jaren vijftig sprake van een constante stijging van het aantal zedendelicten, in het bijzonder van ontuchtige handelingen met minderjarigen en seksueel misbruik binnen afhankelijkheidsrelaties. Het aandeel van het katholieke bevolkingsdeel was daarbij steeds bovengemiddeld.

In de jaren vijftig en jaren zestig emancipeerde de katholieke burger zich ten opzichte van het kerkelijk gezag. Hij isoleerde zich niet meer van zijn omgeving en ging steeds meer eigen keuzen maken, lossen van de Kerk, hoe het episcopaat daar ook over dacht. Doordat de verschillende bevolkingsgroepen intensiever met elkaar communiceerden ontstond een wereld waarin alleen een sterk geloof zich wist te handhaven.

De invloed van geestelijken nam af, leken werden actiever binnen de Kerk. De hiërarchische, soms als autoritair ervaren structuren binnen de Rooms-Katholieke Kerk begonnen te knellen, ook voor trouwe katholieken.

Vanaf de jaren zestig was sprake van diepgaande veranderingen in het maatschappelijk denken over de verhouding van het individu tot diverse autoriteiten. De eens zo vanzelfsprekende greep van de zuilen op het (dagelijks)

leven brokkelde verder af. Deconfessionalisering en ontkerkelijking versterkten elkaar.

Reactie vanuit de Rooms-Katholieke Kerk

In reactie op de maatschappelijke veranderingen riep de toenmalige paus Johannes Paulus XXIII het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) bijeen. Tijdens deze kerkvergadering werd vanuit Nederland een opener benadering met meer dialoog en democratie bepleit ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken van rooms-katholieke gelovigen. Een invloedrijk deel van de kardinalen wees dit Nederlandse standpunt af. Zij stonden een meer behoudende theologische richting voor.

Het Tweede Vaticaans Concilie bracht echter ook een aantal vernieuwingen dat wel voelbaar was. Zo betekende het feit dat de kerkdienst voortaan als regel in de volkstaal zou worden gecelebreerd in plaats van in het Latijn, voor veel rooms-katholieke gelovigen een hele verandering.

Om de resultaten van het Tweede Vaticaans Concilie specifiek voor Nederland te concretiseren ging op initiatief van de bisschoppen het Pastoraal Concilie van 1968 tot 1970 aan de slag. Sommige kwesties, waaronder het celibaat, leidden tot veel verdeeldheid. De meerderheid van het Pastoraal Concilie stuurde aan op toelating van gehuwden tot het priesterambt. De Nederlandse bisschoppen en de kardinaal, beducht voor afkeurende reacties uit de wereldkerk, zeiden niet duidelijk 'nee', maar ook geen 'ja'. Er ontstond onder de leken en een deel van de priesters en religieuzen de verwachting dat binnen enkele jaren het celibaat geen verplichting meer zou zijn. Vanuit deze verwachting kozen sommigen voor het priesterschap.

Verlies van gezag

Het verlies van het maatschappelijk gezag van de Rooms-Katholieke Kerk zette zich voort. Dat had zijn weerslag op het priesterambt. Tot en met 1963 was sprake van een gestage afname van het aantal wijdingen (driehonderd in 1963). Na 1963 was er sprake van een drastische daling die in combinatie met het sterk toenemend aantal uittredingen leidde tot een 'alarmerende terugval' van het aantal priesters in Nederland. Vanaf 1966 was de aanwas van nieuwe wijdingen niet meer voldoende om de natuurlijke sterfte op te vangen. Daarnaast werd duidelijk dat geestelijken en religieuzen moeite hadden zich aan te passen aan de veranderde werkomstandigheden. Er was sprake van vereenzaming en overbelasting, onder andere door het wegvallen van leken die werk uit handen van de priester konden nemen.

Ook de veranderingen in het onderwijssysteem waren van invloed op het verlies van het maatschappelijk gezag van de Rooms-Katholieke Kerk. Nadat al in de jaren

vijftig de contouren van de Wet op het voortgezet onderwijs (Mammoetwet) waren geschetst, ontstonden op tal van plaatsen schoolgemeenschappen. De onderwijsvoorzieningen verbeterden snel en veel internaten begonnen hun bestaansrecht te verliezen. In 1946 bedroeg het aantal internaten 217. Op het hoogtepunt, in 1960, waren er 321 katholieke internaten. Tien jaar later waren hiervan nog maar 199 over, en daarna was het einde snel in zicht. Een deel van het katholieke onderwijs probeerde te overleven door zich te richten op specifieke categorieën jongeren. Andere katholieke scholen gingen spoorlags mee in de veranderingen, stootten het internaat af en transformeerden tot een gewone school met een gemengde leerlingenpopulatie.

Groeiende aandacht voor seksueel misbruik

Vanaf het einde van de jaren zestig was sprake van ogenschijnlijke liberalisering van seksualiteit. Homoseksualiteit werd maatschappelijk gezien meer getolereerd. De grens van de seksuele tolerantie lag bij de pedoseksualiteit, dat ook in progressieve kringen min of meer onbespreekbaar bleef.

Pas vanaf de jaren tachtig ontstond er aandacht voor seksueel misbruik van minderjarigen. Deze late 'ontdekking' van de problematiek kan worden verklaard vanuit het feit dat tot die tijd deze problematiek als taboe werd gezien. Vanaf 1985 was het thema seksueel misbruik van minderjarigen niet meer van de politieke agenda weg te denken. Nadat onderzoek had aangetoond dat een substantieel aantal vrouwen en meisjes slachtoffer was van seksueel misbruik, werden door de overheid tal van beleidsmaatregelen genomen.

De groeiende aandacht leidde in 1992 tot herziening van de zedelijkheidswetgeving, waarmee in het bijzonder minderjarigen strafrechtelijk werden beschermd tegen ongewenste seksuele contacten. Het streven naar het bieden van bescherming tegen allerhande vormen van seksueel misbruik van minderjarigen stond vanaf dat moment op de nationale en internationale politieke agenda. Dit kwam tot uitdrukking in verdragen en in richtlijnen van de Europese Unie en uitspraken van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.

Binnen de Rooms-Katholieke Kerk richtte de aandacht voor seksueel misbruik zich in eerste instantie op misbruik binnen afhankelijkheidsrelaties. Bisschoppen die in het pastorale werk geconfronteerd werden met seksueel geweld binnen leef- en woonsituaties en met name met incest, vroegen aandacht voor deze problematiek. Begin jaren negentig werden hiertoe instructies opgesteld voor pastorale zorg.

In 1995 volgde de oprichting van de kerkelijke organisatie Hulp & Recht. Voor deze organisatie werd een procedure opgesteld hoe om te gaan met klachten van seksueel misbruik. Ook werd gesproken over hoe om te gaan met het 'probleem van de

priesters die geen dispensatie vragen of willen, terwijl bekend is dat ze als homo of pedofiel leven'. In Rome bleek een instructie voorhanden die in zulke gevallen 'laicisatie ex officio' (wegzending uit de clericale staat) mogelijk zou maken. De strafrechtelijke consequenties werden overwogen. Zo werd in 1998 een memorandum opgesteld over de vraag of de Kerk verplicht was aangifte te doen van seksueel misbruik door een priester of religieuze, ook al was geen sprake van verkrachting.

In 2001 werd voor het eerst vanuit het Vaticaan erkend dat binnen de Rooms-Katholieke Kerk sprake was geweest van seksueel misbruik van minderjarigen. In juli 2002 vroeg Paus Johannes Paulus II tijdens de Wereldjongerendagen de jeugdige gelovigen zich niet te laten ontmoedigen door de fouten van sommigen binnen de Kerk.

In 2005 volgde vanuit Rome een protocol, waardoor voor een overstap van een geestelijke of religieuze een vrijwaringbewijs nodig was. De algemeen overste of bisschop moest een verklaring opstellen dat de betrokkene zich naar zijn weten niet schuldig had gemaakt aan seksueel misbruik.

In oktober 2007 werd de procedure bij klachten naar aanleiding van seksueel misbruik verruimd, Deze procedure gold vanaf dat moment voor iedereen die betaald of onbetaald werkzaam was binnen de Rooms-Katholieke Kerk en voor inmiddels overleden slachtoffers van seksueel misbruik. Enkele jaren later werd de verjaringstermijn bij seksueel misbruik in het canonieke recht verruimd van tien naar twintig jaar en werden verstandelijk gehandicapten en mensen met een psychische stoornis wat betreft de afhandeling van klachten over seksueel misbruik binnen de Rooms-Katholieke Kerk betreft gelijkgesteld aan minderjarigen.

3. Aard en omvang van seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerkprovincie in Nederland

Wat was de aard en de omvang van seksueel misbruik binnen de Rooms-Katholieke Kerk in de periode van 1945 tot 2010? Over wat voor vormen van misbruik gaat het? Hoe vaak en waar vond zulk misbruik plaats? Hoeveel minderjarigen waren slachtoffer?

De Onderzoekscommissie heeft tussen maart en december 2010 zo'n 2000 meldingen en berichten ontvangen, waarvan 1795 betrekking hebben op seksueel misbruik van minderjarigen binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Dit betrof spontane meldingen en meldingen die na toestemming van de melder zijn overgedragen vanuit Hulp&Recht, de media en de commissie-Samson. Dit aantal zegt echter niet genoeg om uitspraken te doen over de omvang en de aard van het seksueel misbruik van

minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk. Er kan immers sprake zijn van vertekeningen van de meldingen, zoals onder- of overrapportage.

De Onderzoekscommissie heeft daarom andere wegen moeten zoeken om een *wetenschappelijk onderbouwde schatting* te geven van de omvang en van de aard dit seksueel misbruik. Zij heeft hiervoor gebruik gemaakt van vragenlijsten onder een selectie van de melders en van een surveyonderzoek onder 34.234 Nederlanders van veertig jaar en ouder. Tevens is gebruik gemaakt van informatie van het Kaski, en het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

Bij de interpretatie van de gegevens uit het surveyonderzoek, dat is uitgevoerd door TNS NIPO, hanteert de Onderzoekscommissie enige voorzichtigheid, omdat dit onderzoek tot 65 jaar terugkijkt, het geheugen feilbaar is en er verschillende opvattingen zijn over wat onder seksueel misbruik moet worden verstaan.

Seksueel misbruik van minderjarigen in Nederland

Uit het surveyonderzoek blijkt dat één op de tien Nederlanders voor hun achttiende jaar tegen zijn of haar zin seksueel is benaderd door een meerderjarig niet-familieid (9,7 procent uit een steekproef van 34.234 Nederlanders van veertig jaar en ouder). Hierbij wordt geen verbijzondering van de achtergrond van de pleger gegeven. Het aantal Nederlanders dat rooms-katholiek is opgevoed, ligt daarbij iets hoger dan degenen die niet rooms-katholiek zijn opgevoed. Tal van andere factoren (bij voorbeeld sociaaleconomische status en culturele verschillen) kunnen evenzeer een rol hebben gespeeld. Het gaat hier om seksueel misbruik in de ruime betekenis van het begrip: lichte, matige maar ook ernstige vormen van grensoverschrijdend gedrag jegens minderjarigen.

Seksueel misbruik van minderjarigen in instellingen

De Onderzoekscommissie heeft onderzocht hoe groot het risico was op ongewenste seksuele benadering van kinderen in instellingen (internaten, kostscholen, seminaries, kindertehuizen). Dat risico bleek twee keer zo hoog te liggen dan het landelijk gemiddelde. Er is daarbij geen betekenisvol verschil tussen rooms-katholieke en niet- rooms-katholieke instellingen.

Kinderen in 24-uurs instellingen van onderwijs en opvoeding waren kwetsbaar omdat zich daar op dagelijkse basis meer gelegenheid tot (onopgemerkt) grensoverschrijdend gedrag voordeed en ouders afwezig waren. Bovendien hadden ouders vaak onvoldoende beeld bij de internaatsituatie waarin hun kind zich bevond. Als hun kind vertelde dat het seksueel misbruik was, was die informatie voor ouders soms lastig te wegen. Een dergelijke weging viel vaak uit in het voordeel van de volwassenen aan wie zij de opvoeding en het onderwijs van hun kind hadden toevertrouwd en wier gezag zij niet wilden ondermijnen. Op dagscholen was de

afstand tussen de leefwereld van kinderen en hun ouders veel kleiner, omdat ouders dagelijks met hun kinderen te maken hadden. Klachten van ouders bij oversten of schoolbestuurders leidden dan tot snellere reacties.

Seksueel misbruik van minderjarigen door plegers werkzaam in de Rooms-Katholieke Kerk

De onderzoeksvraag was gericht op plegers werkzaam binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Van de Nederlanders van veertig jaar en ouder heeft één op de honderd (0,9 procent) tot één op de driehonderd (0,3 procent) ervaring met ongewenste seksuele benadering voor het achttiende jaar door een pleger die werkzaam was binnen de Rooms-Katholieke Kerk.

Beredeneerde schatting van de omvang van seksueel misbruik van minderjarigen door plegers werkzaam in de Rooms-Katholieke Kerk

Het aantal slachtoffers dat rooms-katholiek is opgegroeid, een deel van zijn jeugd heeft doorgebracht in een rooms-katholieke instelling en melding maakt van seksueel misbruik voor het achttiende jaar door een pleger werkzaam binnen de Rooms-Katholieke Kerk, gepleegd in de periode tussen 1945 en 1981, betreft circa 10.000 tot 20.000 personen. Het gaat hier om ervaringen die uiteenlopen van zeer licht tot ingrijpend.

Het totaal aantal personen dat seksueel misbruik meldt, door plegers werkzaam in de Rooms-Katholieke Kerk in de periode 1945 tot 1981 bedraagt enige tienduizenden. Hiervan mag worden aangenomen dat enkele duizenden ernstige misbruikervaringen hebben opgedaan.

Aantal plegers binnen de Rooms-Katholieke Kerk

De Onderzoekscommissie ontving 1795 meldingen over seksueel misbruik van minderjarigen binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Deze meldingen bevatten informatie over mogelijke plegers. Begin 2011 heeft de Onderzoekscommissie hiervan een lijst opgesteld. Uit navraag bij bisdommen, ordes en congregaties is gebleken dat een aantal door melders met naam genoemde plegers niet bekend is bij de desbetreffende bisdommen, ordes of congregaties. Ook is in een aantal gevallen aannemelijk gemaakt dat twee of meer genoemde namen betrekking hadden op dezelfde persoon. Het betreft hier verschrijvingen en verbasteringen van namen, vooral religieuze persoonsaanduidingen. In totaal zijn gegevens ontvangen van alle bisdommen en 65 ordes en congregaties, waaronder achttien congregaties van vrouwelijke religieuzen. Twee zustercongregaties lieten weten dat de aangeleverde namen te weinig aanleiding gaven om op de gestelde vragen te antwoorden. Daarbij ging het om drie namen. Van één zustercongregatie werd geen reactie ontvangen. In dat geval betrof het één naam.

Op grond van de meldingen zijn in totaal ongeveer 800 namen van plegers te herleiden tot personen die werkzaam zijn of waren in bisdommen, ordes en congregaties. Van deze 800 personen is bekend dat er nog minstens 105 in leven zijn. Hoeveel van deze personen nog in functie zijn, is onduidelijk. De desbetreffende bisschoppen en hogere oversten zijn hiervan op de hoogte gesteld door de Onderzoekscommissie.

Beeldvorming in media

In de eerste maanden van 2010 berichtten de media over seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland. Analyse van de spontane meldingen die bij de Onderzoekscommissie binnenkwamen leidt tot conclusies die in hoofdlijnen overeenkomen met het beeld dat in de media is geschetst. Dat is niet verwonderlijk: de media hebben hun berichtgeving gebaseerd op verhalen van melders die zich ook bij hen meldden. Het beeld dat in de media werd geschetst is dat misbruik voornamelijk voorkwam binnen de Rooms-Katholieke Kerk en verweven is met de gesloten en hiërarchische cultuur van internaten, kostscholen, seminaries, opvoedingstehuizen en andere instellingen van de Kerk. In dat beeld werd nauwelijks onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van misbruik. Het kwam veelvuldig voor en alle vormen van misbruik waren even ernstig. Bovendien zou sprake zijn van een doofpotcultuur.

Het beeld dat in de media is ontstaan over dit misbruik, moet mede op basis van het surveyonderzoek, op belangrijke punten worden bijgesteld:

Ten eerste moet het beeld dat seksueel misbruik van minderjarigen primair een zaak is geweest van de Rooms-Katholieke Kerk worden bijgesteld. Seksueel misbruik van minderjarigen komt breed voor in de Nederlandse samenleving.

Ten tweede heeft het misbruik niet hoofdzakelijk plaatsgevonden in onderwijsinstellingen. Wel blijkt zich rond onderwijsinstellingen een specifiek probleem te hebben voorgedaan. Zoals de Onderzoekscommissie eerder concludeerde is het risico op seksueel misbruik in een instelling groter dan daarbuiten. Dat geldt voor instellingen in het algemeen en niet specifiek voor louter rooms-katholieke instellingen.

Ten derde wijkt ook het beeld in de media over de aard en ernst van het misbruik af van de bevindingen van de Onderzoekscommissie.

4. Bestuurlijke verantwoordelijkheid

De Onderzoekscommissie heeft onderzocht hoe kerkelijke en religieuze bestuurders in de Nederlandse kerkprovincie hun verantwoordelijkheid en bevoegdheden gestalte gaven tussen 1945 en nu. Daarbij is, in het licht van het beeld van de vermeende doofpotcultuur, gekeken naar de mate waarin seksueel misbruik werd

onderkend binnen de Kerk. De Onderzoekscommissie heeft een selectie gemaakt van zeven bisdommen en zestien ordes en congregaties.

Gefragmenteerde bestuursstructuur

Gezagsdragers met hun verantwoordelijkheden en bevoegdheden stonden aan het hoofd van een organisatie waarbinnen seksueel misbruik van minderjarigen voorkwam. Zij wisten ervan, ook al ontging sommigen misschien de precieze ernst van het probleem. De kerkelijke archieven geven een beeld van hoe bestuurders en verantwoordelijken al dan niet omgingen met de problematiek.

In de Nederlandse kerkprovincie was en is sprake van een gefragmenteerde bestuursstructuur. Deze berust op autonomie als bestuurlijk beginsel. Dit beginsel is van kracht in de afzonderlijke bisdommen. De bisschoppen zijn onafhankelijk van elkaar verantwoordelijk voor het beleid binnen het eigen bisdom. Zij leggen daarover verantwoording af aan de Heilige Stoel in Rome, het internationale bestuursorgaan van de Rooms-Katholieke Kerk. Het beginsel van autonomie is eveneens van kracht voor religieuze ordes en congregaties.

De autonomie van deze religieuze gemeenschappen ten opzichte van de bisschoppen is gradueel. De zeggenschap van een bisschop over lekencongregaties van bisschoppelijk recht, gevestigd in zijn bisdom, was aanzienlijk. Over de ordes hadden bisschoppen in bestuurlijke zin daarentegen nauwelijks iets te zeggen.

Bestuurlijke aandacht tot de jaren vijftig

De Onderzoekscommissie heeft vastgesteld dat het probleem van seksueel misbruik van minderjarigen in de geschiedenis van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland relatief veel aandacht heeft gekregen van bestuurlijk verantwoordelijken.

Hoewel seksueel misbruik als zodanig geen gangbare term was tot het jaar 2000, heeft de Onderzoekscommissie in kerkelijke archieven voor de periode tot het midden van de jaren vijftig betrekkelijk veel informatie gevonden over grensoverschrijdend seksueel gedrag van priesters en religieuzen. Deze aandacht betreft regelgeving en normering van gedrag, maar ook de beschrijving van casuïstiek. Van het eind van de jaren veertig tot het midden van de jaren vijftig was sprake van een opeenstapeling van gedragsregels die zich richtten op het zedelijk leven van de religieuzen. Daarnaast werd er over de problematiek gesproken in menig bestuurlijk overleg. Er werden pogingen ondernomen om intern, binnen de bisdommen en de ordes en congregaties, bestuurlijk greep te krijgen op ontucht door ambtsdragers en vertegenwoordigers van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland. Voor deze periode kan daarom niet worden gesproken van onwetendheid op bestuurlijk niveau door een cultuur van zwijgzaamheid in de verschillende bisdommen, ordes en congregaties. De bestuurlijke aanpak van de problematiek

richtte zich primair op ambtsdragers en vertegenwoordigers van de Rooms-Katholieke Kerk. Van enige hulp of nazorg aan slachtoffers heeft de Onderzoekscommissie in de (kerkelijke) archieven weinig gevonden.

Bij de ontwikkeling van een bestuurlijke aanpak was in die tijd de individuele pleger het uitgangspunt. Er was geen structurele benadering van de problematiek. Bestuurders moesten erkennen dat hun expertise ontoereikend was en lieten zich adviseren door deskundigen in de geestelijke gezondheidszorg. De aanpak van plegers van seksueel misbruik was in de jaren veertig en vijftig vermengd met de zorg voor de opvang en behandeling van priesters en religieuzen die kampten met psychische moeilijkheden in het algemeen. Dit betrof ook problemen van seksuele aard.

Een deel van de plegers bleek op tal van andere terreinen problemen te kennen, zoals alcoholisme en financiële problemen. Vaak klaagden bestuurders over deze plegers, die zich moeizaam voegden naar de opdrachten en voorschriften van hun bisdom, orde of congregatie. Een deel van deze plegers werd al vanaf de jaren dertig psychiatrisch gediagnosticeerd. Behandeld geneesheren spraken zich desgevraagd uit of deze plegers geschikt waren voor het werkveld waarin ze stonden, of herstel mogelijk was en wat dan een passend werkveld zou zijn.

De Onderzoekscommissie is tijdens het archiefonderzoek gestuit op gevallen van seksueel misbruik, waarbij de pleger in zijn jeugd slachtoffer was van zulk misbruik. Vaak had het misbruik in de vorming- en opleidingsfase plaatsgevonden van de congregatie of orde waarin zij waren ingetreden. Zo zijn er bij de Broeders van Liefde aanwijsbare sporen van misbruik van de eigen kweek aangetroffen. Doorgaans betrof het jongens tussen de twaalf en vijftien jaar oud. Lokale en provinciale oversten gingen zeer omzichtig met zulke misbruikgevallen in de eigen opleiding uit vrees dat zulk grensoverschrijdend gedrag zou leiden tot het vertrek van een slachtoffer. Ook bij de salesianen van Don Bosco, waarover de Onderzoekscommissie relatief veel meldingen ontving, heeft de Onderzoekscommissie misbruik van de eigen kweek aangetroffen. De normen en voorschriften van deze congregatie in gevallen van misbruik waren streng maar werden met grote soepelheid toegepast. Er zijn aanwijzingen dat seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens de eigen kweek wellicht tot de interne kloostercultuur heeft behoord. Wanneer de verantwoordelijke superieuren (waarschijnlijk of zeker) op de hoogte waren van misbruikgevallen, was overplaatsing (eventueel naar het buitenland) één van de meest toegepaste maatregelen. Boete doen, overplaatsing en eventuele behandeling was aantrekkelijker dan uitzetting uit de orde om verlies van leden of een schandaal te voorkomen.

Dat er binnen de congregatie van meet af aan een 'cultuur van het zwijgen' bestond, is niet ongewoon voor dergelijke organisaties met een sterk *esprit de corps*.

Bestuurders zelf stelden aan het eind van de jaren veertig en ook de eerste helft van de jaren vijftig vast dat er onder hun kandidaten in toenemende mate jonge mannen zaten met psychische problemen, meestal aangeduid in termen van neurose. De kandidaten werden nog tijdens hun opleidingstijd doorgestuurd naar een psychiater. Psychische problemen waren vaak geen beletsel voor intrede. Deze ongeschreven beleidslijn stond op gespannen voet met Romeinse richtlijnen ten aanzien van de selectie van kandidaten, tenminste als de psychische moeilijkheden ook met seksualiteit te maken hadden of zich in lichamelijk-seksuele zin uitten.

Bestuurlijke aandacht vanaf de jaren vijftig

Een soortgelijk beeld van souplesse dringt zich op ten aanzien van de zogeheten late roepingen. Kwam dit in de jaren vijftig nog maar sporadisch voor, vanaf de jaren zestig nam het aantal kandidaten toe voor wie een leven als priester vooral een tweede levenskeuze was. Sinds de jaren zeventig is dat zelfs in verhevigde mate het geval, waarbij ook de leeftijd waarop die tweede keuze wordt gemaakt, aanzienlijk toenam. Niet zelden ging het om mannen die al een (gehuwd) leven achter zich hebben. Deze ontwikkeling moet worden gezien in samenhang met de priesternood, die sinds de jaren zestig veel kerkelijk bestuurders zorgen baarde.

De versterkte bestuurlijke aandacht voor ontucht was in de jaren veertig en vijftig niet alleen een verschijnsel binnen de Rooms-Katholieke Kerk. In die tijd informeerde het ministerie van Onderwijs schoolbesturen wanneer een onderwijzer voorgoed de onderwijsbevoegdheid was afgenomen, vanwege van een strafrechtelijke veroordeling wegens ontucht met leerlingen. Deze maatregel stond los van de door rechtbank opgelegde bijkomende straf om gedurende een aantal jaren een bepaald beroep, zoals dat van onderwijzer, niet te mogen uitoefenen.

De criminoloog Kempe deed destijds onderzoek naar 135 van deze dossiers, waaronder ook strafzaken van religieuzen werkzaam in het onderwijs. Niet al deze zaken heeft de Onderzoekscommissie aangetroffen in de kerkelijke archieven. In het onderzoek van Kempe is het aandeel religieuzen binnen de groep van katholieke onderwijzers wiens onderwijsbevoegdheid werd ontnomen, circa twintig procent. Dit komt overeen met het algemene aandeel van religieuzen onder de katholieke onderwijzers in die tijd.

Naast de aandacht voor seksueel misbruik van minderjarigen was er in die tijd ook versterkte aandacht voor fysiek geweld met name in instellingen van onderwijs en opvoeding, meer in het bijzonder op 24-uursinstellingen met een onderwijsdoelstelling of een (her)opvoedingsdoelstelling. Fysiek geweld werd vanaf eind jaren veertig zeer ongepast en onverantwoord geacht door priester- en broedercongregaties die onderwijs en/of opvoeding als hun werkterrein hadden. Richtlijnen van onderwijscongregaties actief in het lager onderwijs, zoals de Broeders van Maastricht of de Fraters van Tilburg of Utrecht, zijn daar helder over.

Dat dergelijke richtlijnen afgekondigd, periodiek voorgelezen en herhaald werden in de context van de (onderwijs)congregaties, wijst erop dat dit kennelijk nodig was. Deze aanname wordt bevestigd door gegevens uit meldingen en het archiefonderzoek. Zo heeft het verbod op lichamelijke kastijdingen van de Broeders van Liefde niet verhinderd dat deze broeders de kinderen in internaten, waaronder Eikenburg en Jonkerbosch hardhandig aanpakten. Oud-pupillen hebben melding gemaakt van hard slaan, geen eten krijgen of letterlijk langdurig buiten in de kou gezet worden.

Het geweld had ook een seksuele lading. De pupillen die bang waren voor onberekenbaar en gewelddadig gedrag van broeders zorgden ervoor dat ze bevriend raakten met hen en daardoor gemakkelijker slachtoffer konden worden van seksueel misbruik.

Bij de priesters van het Heilig Hart van Jezus in Huize St. Jozef in Cadier en Keer is de Onderzoekscommissie gestuit op excessieve vormen van geweld, gecombineerd met seksueel misbruik. Dit misbruik kwam in 1959 aan het licht tijdens een proces tegen een broeder die zich in Huize Meerssenhoven en ook in Heel schuldig had gemaakt aan seksueel misbruik. Klachten die daarover eerder voorzichtig waren geuit, waren door het bisdom Roermond nauwelijks onderzocht en bovendien gebagatelliseerd.

In het tehuis Harreveld van de (bisschoppelijke) congregatie van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten, beter bekend onder de naam Broeders van Amsterdam, deed zich in het midden van de jaren vijftig een 'crisis' voor die aanleiding was voor kardinaal Alfrink een visitatie in Harreveld te laten uitvoeren. De toenmalige overste van de communiteit op Harreveld, zelf direct betrokken bij het misbruik, bleef deel uitmaken van de congregatie. Inspectrices van de kinderbescherming luidden de noodklok en justitie bemoeide zich ermee, ondanks pogingen van de broeders om vooraanstaande rooms-katholieke politici een goed woordje voor hen te laten doen.

Uit het archiefonderzoek naar kerkelijke en religieuze bestuursorganen blijkt dat na het midden van de jaren vijftig de relatief grote aandacht voor seksueel misbruik tamelijk abrupt stopt, een enkele uitzondering uit de late jaren vijftig en zestig daargelaten. Min of meer parallel daaraan verdwijnt ook de hulpverlening aan priesters en broeders met problemen van de bestuurlijke agenda van bisschoppen en hogere oversten. Dat laatste lijkt vooral te wijten aan de toenemende druk vanuit Rome: een groot deel van de Nederlandse kerkelijke ambtsdragers was in die tijd voorstander van kerkelijke vernieuwing en sprak zich uit voor de afschaffing van het verplichte celibaat. Dit mede onder invloed van deskundigen in de geestelijke gezondheidszorg, die het celibaat een risico voor de geestelijke gezondheid noemden. Jonge priesters zegden eenzijdig hun celibaatsverplichting op en anderen kozen voor het priesterschap vanuit de verwachting dat de verplichting zou komen te vervallen. Een invloedrijk deel van de kardinalen in Rome keurde het Nederlandse standpunt af en een ontkoppeling van het priesterambt en het celibaat werd niet gerealiseerd. Deskundigen in de geestelijke gezondheidszorg stelden hierover dat de

verplichting tot een celibatair leven en de juridische koppeling aan het priesterambt het kerkelijk kader kwetsbaar kon maken voor diverse vormen van grensoverschrijdend gedrag. De Onderzoekscommissie voegt toe dat velen die zich – vaak op twaalf- of dertienjarige leeftijd – geroepen voelden tot het priesterschap niet beseften wat het celibaat inhield. In een aantal gevallen heeft dit geleid tot zogenoemde ‘noodseksualiteit, waarbij na verloop van tijd uittreding en een huwelijk volgden.

Terwijl de Nederlandse Kerkprovincie oog had voor structurele verklaringen van de drastische afname van het aantal wijdingen en een toenemend aantal uittredingen, hielden Romeinse bestuursorganen vast aan individualiserende verklaringen, zoals: uittreders en ambtsverlaters hadden hun roeping niet waar kunnen maken, waren hun idealisme kwijt en bleken niet opgewassen tegen het celibaat. Vanuit Rome werd paal en perk gesteld aan de bemoeienis van deskundigen in de geestelijke gezondheidszorg. Een sterkere bemoeienis vanuit Rome met kwesties die de psyche raken, leidde in Nederland tot een grotere omzichtigheid bij het bespreken van psychische problemen bij geestelijken en religieuzen. Dit leidde tot een verdere individualisering van de hulpverlening aan deze geestelijken en religieuzen. Hiermee gepaard ging de opkomst van vrijevestigde psychologen en psychiaters en de oprichting van bureau Caper, dat speciaal voor geestelijken en religieuzen met psychische problemen was ingesteld. Caper werd ook geconfronteerd met (plegers van) seksueel misbruik van minderjarigen.

Omdat de problematiek van seksueel misbruik werd gedefinieerd als een individueel probleem, leidde het indertijd niet tot meer beleidsmatige of structurele aandacht, ondanks dat verantwoordelijke ambtsdragers onder wie de kardinaal, bisschoppen en hogere oversten, veelal op de hoogte waren van de problematiek.

Vanaf het eind van de jaren tachtig stond de problematiek van seksueel misbruik twee keer op de agenda van de Bisschoppenconferentie. De eerste keer werd dit besproken in de aanloop naar de oprichting van Hulp & Recht in de eerste helft van de jaren negentig. Volgens de Bisschoppelijke Contactcommissie Vrouw en Kerk waren op dat moment nauwelijks gegevens beschikbaar over de aard en omvang van seksueel misbruik in Nederland. Hoewel sprake zou zijn van een zeer ernstige problematiek, kwam het niet tot een inhoudelijke bespreking daarvan in de Bisschoppenconferentie.

De tweede keer dat de problematiek werd geagendeerd was in 2003 naar aanleiding van een overzicht van de voorzitter van Hulp & Recht met 47 meldingen van seksueel misbruik, die in 2002 bij Hulp & Recht waren binnengekomen. Het aantal van 47 meldingen was in die tijd ongekend hoog en circa 20 meldingen hadden betrekking op seksueel misbruik van minderjarigen. Het overzicht werd door de Bisschoppenconferentie voor kennisgeving aangenomen.

Het grootste deel van de jaren negentig en de eerste tien jaren van de nieuwe eeuw bleef seksueel misbruik van minderjarigen in het perspectief van kerkelijk bestuurders ondergeschikt aan misbruik van volwassenen binnen pastorale relaties. Het handvat dat Rome eind jaren negentig aan de bisschoppen bood, om in te grijpen bij seksueel misbruik van minderjarigen door *laïcisation ex officio* van priesters die als pedoseksueel leefden, werd door de bisschoppen in de daarop volgende jaren niet toegepast. Van een structurele beleidsvoering van de Bisschoppenconferentie rond het vraagstuk van seksueel misbruik van minderjarigen was geen sprake.

Van onwetendheid van bisschoppen en andere kerkelijk bestuurders over de problematiek van seksueel misbruik was echter ook geen sprake. Maar hierbij horen wel twee kanttekeningen:

In de eerste plaats rustte op het spreken over seksueel misbruik van minderjarigen tot het eind van de jaren tachtig, in de hele Nederlandse samenleving, een taboe. Binnen de gemeenschap van de Rooms-Katholieke Kerk gold, net als in andere organisaties in de Nederlandse samenleving, de geslotenheid van de bestuurlijke structuur en cultuur. De vuile was werd binnengehouden. Over seksueel misbruik van minderjarigen werd gesproken en geschreven in omfloerste bewoordingen. Bovendien werd binnen de katholieke geloofsgemeenschap lange tijd de noodzaak van saamhorigheid en eendracht gecultiveerd. Dat maakte ook gewone gelovigen vatbaar de naam van de hele geloofsgemeenschap te bezoedelen, waardoor seksueel misbruik werd toegedekt en maatregelen uitbleven om verdere schandaalvorming te voorkomen.

In de tweede plaats was de algemene bestuurlijke praktijk in de bisdommen, dat de vicaris-generaal verantwoordelijk was voor de uitvoering van de vaak in overleg met de (aarts)bisschop genomen besluiten. In het (aarts)bisdom bleek in de onderzochte gevallen van seksueel misbruik de vicaris-generaal degene die de contacten onderhield met slachtoffers en plegers. De (aarts)bisschop werd hierover wel geïnformeerd, maar had vaak geen verdere praktische bemoeienis met deze kwesties. In een aantal gevallen is in de richting van plegers én in de richting van de slachtoffers actief opgetreden. Een relatief groot aantal gevallen bevond zich in een bestuurlijk schemergebied: reguliere priesters van wie sommigen wel en anderen geen zending hadden van de (aarts)bisschop. De precieze bestuurlijke afhandeling richting deze plegers was de verantwoordelijkheid van de provinciale overste van de betreffende orde of congregatie. Aangifte doen behoorde niet tot het bestuurlijke repertoire, noch van de (aarts)bisschop, noch van overste. Dat werd aan de slachtoffers en hun ouders overgelaten, die daartoe vaak niet werden aangemoedigd. De maatregelen die tegen plegers werden genomen hadden vooral het karakter van interne maatregelen zoals overplaatsen, met vervroegd emeritaat sturen of (tijdelijk) op non-actief stellen.

De Onderzoekscommissie plaatst een kritische opmerking bij de aarzelingen, soms de onwil van kerkelijke en religieuze bestuurders het Openbaar Ministerie op de

hoogte te stellen. Er bestaat immers een wettelijke plicht om verkrachting ter kennis te brengen van het Openbaar Ministerie.

Bestuurlijke aandacht na 2010

Pas na de media-aandacht in het voorjaar van 2010 zou de kerkelijk bestuurders duidelijk worden dat het seksueel misbruik van minderjarigen een onderschat verschijnsel is, waarvan de ernstige implicaties nu pas in volle omvang doordringen. Daarbij speelt de spanning die ook nu nog bestaat tussen het officiële denken over seksualiteit en algemeen geaccepteerde relatievormen tussen volwassenen een rol. Deze spanning draagt risico's in zich bij de toelating van priesters. Of de gekozen combinatie van specifieke selectie-eisen en spirituele begeleiding in de opleidingsinstituten afdoende is, wordt door de Onderzoekscommissie betwijfeld. Zo werd zelfs nog in de jaren tachtig in het bisdom Rotterdam tegen de adviezen van de toenmalige selectiecommissie in, mannen toegelaten tot de priesterwijding die daarvoor niet voor geschikt werden geacht en van wie een aantal zich aan misbruik van minderjarigen heeft schuldig gemaakt. Op hun misdrijven en misdragingen is geen enkele vorm van correctie of een voorzorgsmaatregel genomen om herhaling te voorkomen, terwijl dit naar buiten toe wel werd volgehouden.

De kwestie van het celibaat

Het celibaat is een onderwerp dat van belang is omdat de vraag is gesteld of dit mogelijk een verklarende factor zou kunnen zijn in het vóórkomen van seksueel misbruik binnen de Rooms-Katholieke Kerk. Dat het celibaat dé verklarende factor zou zijn voor de mate waarin binnen de Rooms-Katholieke Kerk seksueel misbruik voorkomt – een gedachte die zowel in de media als in kerkelijke kring geuit is – is een stelling waarvoor geen wetenschappelijke onderbouwing bestaat. Deze stelling zou impliceren dat seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk opmerkelijk meer vóórkomt dan in vergelijkbare andere contexten (niet-rooms-katholieke instellingen). Dat blijkt echter niet het geval te zijn als men afgaat op de resultaten uit het op verzoek van de *Onderzoekscommissie* door TNS NIPO uitgevoerde onderzoek.

Aan de andere kant mag evenmin worden geconcludeerd dat er daarom geen verband bestaat gelet op het door de *Onderzoekscommissie* uitgevoerde archiefonderzoek en de door haar gevoerde gesprekken. Het gaat hier om de binnen de Rooms-Katholieke Kerk geldende celibaatsverplichting, de juridische koppeling tussen het priesterambt en de verplichting tot een celibatair leven. Het is die verplichting, zo hebben deskundigen in de geestelijke gezondheidszorg onderstreept, die het kerkelijk kader kwetsbaar kan maken voor diverse vormen van grensoverschrijdend gedrag. De *Onderzoekscommissie* voegt hier nog aan toe dat velen die – vaak op twaalf- of dertienjarige leeftijd – zich geroepen voelden tot het priesterschap toen niet hebben beseft wat de verplichting tot het celibaat voor hen

persoonlijk inhiel. Uit de casuïstiek maakt de *Onderzoekscommissie* op dat dit met name tot de jaren zestig in een aantal gevallen geleid heeft tot 'noodseksualiteit', waarbij na verloop van tijd uittreding en een huwelijk volgden. Het wordt dan ook niet voor onmogelijk gehouden dat indien sprake zou zijn geweest van een vrijwillig celibaat die problemen als waarvan sprake is in dit onderzoek zich niet of in mindere mate zouden hebben voorgedaan.

Geplaatst tegen de historische en sociaal-culturele context van de periode vanaf 1945 tot nu valt de taboesfeer op waarin seksualiteit zich lange tijd zowel binnen de Rooms-Katholieke Kerk als in andere delen van de Nederlandse samenleving heeft bevonden. Voor de Rooms-Katholieke Kerk geldt dat nog steeds een forse spanning bestaat tussen het officiële denken over seksualiteit en algemeen geaccepteerde relatievormen tussen volwassenen. Deze spanning draagt risico's in zich bij de uiteindelijke toelating van priesters. Of de gekozen combinatie van specifieke selectie-eisen en spirituele begeleiding in de opleidingsinstituten afdoende is moet worden betwijfeld. De primaire selectie-eis van het celibaat (want zonder dat geen wijding) vergt feitelijk een andersoortige vorming en begeleiding dan louter spiritueel.

Hulp aan en aandacht voor de slachtoffers

Aandacht voor slachtoffers is pas vanaf de jaren negentig langzaam op gang gekomen. Meldingen van seksueel misbruik hebben de afgelopen jaren regelmatig geleid tot contact tussen het slachtoffer en de pleger. In de meeste gevallen is door de pleger of de verantwoordelijke bestuurder spijt betuigd. Excuses en schadevergoedingen dateren over het algemeen van na 2000.

De onderzoeksbevindingen ondersteunen de indruk van de Onderzoekscommissie dat vóór de jaren negentig het voorkómen van reputatieschade of aangifte bij de politie belangrijke motieven zijn geweest voor de Rooms-Katholieke Kerk om in contact te treden met slachtoffers en te pogen met hen tot een vergelijk te komen. In enkele gevallen werd in het verleden de biecht gebruikt om slachtoffers tot zwijgen te manen. Uit het onderzoek blijkt dat kerkelijke en religieuze bestuurders niet zelf het initiatief tot contact namen, tenzij dit echt niet anders kon. Dat laatste was vaak het gevolg van klachten van ouders, geestelijken of andere betrokkenen – al dan niet onder dreiging van stappen richting politie en justitie.

De sociale positie en status van de klager was van invloed op de reactie van deze bestuurders. De Onderzoekscommissie vermoedt dat minderjarige slachtoffers zich dat ook realiseerden en daardoor wellicht niet aan de bel trokken. Bovendien werden jeugdige slachtoffers vaak niet serieus genomen door hun omgeving. Ze moesten er over zwijgen, kregen ze te horen. Ook kwam het voor dat slachtoffers werden gezien als degenen die het misbruik hadden uitgelokt.

Plegers van seksueel misbruik werden niet zelden onder druk gezet door hun biechtvader om uit te treden, zo is gebleken uit de aanvragen tot ontslag van de geloften van een aantal religieuzen die zich schuldig hadden gemaakt aan seksueel misbruik. Of die druk werd uitgeoefend om meer slachtoffers te voorkomen of om het aanzien van de religieuze stand te beschermen, heeft de Onderzoekscommissie niet kunnen vaststellen.

Gevolgen van seksueel misbruik voor slachtoffers

De Onderzoekscommissie wijst op een uiterst belangrijk uitgangspunt voor de beoordeling van seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk tussen 1945 en 2010:

De omvang van seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk is in procenten betrekkelijk gering maar in absolute aantallen gaat het om een serieus probleem. Enige tienduizenden minderjarigen hebben te maken gehad met lichte, ernstige of zeer ernstige vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag.

Vaak gaan slachtoffers decennia lang gebukt onder misbruikervaringen en hebben ze daarvoor weinig gehoor gevonden. Dat gaat gepaard met problemen voor hen, hun naaste familie en omgeving, die aandacht en soms professionele begeleiding behoeven.

Het is volgens de Onderzoekscommissie onmogelijk om stellige uitspraken te doen over de relatie tussen seksueel misbruik en psychische symptomen of klachten. Dit komt omdat psychische klachten vaak door een complex geheel van vele factoren wordt beïnvloed. Onderzoek naar de samenhang tussen seksueel misbruik en psychische symptomen of klachten is uiterst moeilijk. Met dit in het achterhoofd waagt de Onderzoekscommissie zich niet aan algemene uitspraken over de vraag of en in welke mate het seksueel misbruik dat wordt gerapporteerd verantwoordelijk is voor eventuele huidige en eerdere psychische problemen. Wel is uit het onderzoek gebleken dat degene die zich als slachtoffer van seksueel misbruik bij de Onderzoekscommissie heeft gemeld, meer psychische klachten meldt, dan slachtoffers van seksueel misbruik binnen de Rooms-Katholieke Kerk uit het survey-onderzoek dat doen.

Desalniettemin bestaat er voor de Rooms-Katholieke Kerk een morele plicht om degene die kampt met klachten en dit wijst aan ervaringen met seksueel misbruik waarbij plegers werkzaam in de Rooms-Katholieke Kerk betrokken waren, serieus te nemen en bij te staan.

Deze morele plicht weegt bijzonder zwaar omdat de Rooms-Katholieke Kerk zich publiekelijk als hoedster van waarden en normen op zedelijk gebied manifesteert.

Juist de schending van die waarden en normen door personen werkzaam in de Kerk heeft bij velen – binnen en buiten de Kerk - een gevoel van ontreddeering veroorzaakt.

6. Conclusie over seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk

De Onderzoekscommissie deed onderzoek naar het voorkomen en verklaren van seksueel misbruik van minderjarigen binnen de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland in de periode 1945 tot 2010. Voor het inzicht in de aard en omvang van dit misbruik baseerde zij zich op empirische gegevens uit meldingen en een grootschalig surveyonderzoek onder de Nederlandse bevolking. Voor het inzicht in de bestuurlijke verantwoordelijkheid deed de Onderzoekscommissie archiefonderzoek bij zeven bisdommen en zestien congregaties en ordes. De belangrijkste conclusies zijn:

- De omvang van seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk in de periode 1945 tot 2010 is procentueel betrekkelijk gering maar in absolute aantallen gaat het om een serieus probleem, Enige tienduizenden minderjarigen hebben te maken gehad met lichte, ernstige of zeer ernstige vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag. Vaak gaan slachtoffers decennia lang gebukt onder misbruikervaringen en hebben ze daarvoor weinig gehoor gevonden.
- Van onwetendheid van bisschoppen en andere kerkelijk bestuurders over de problematiek van seksueel misbruik was geen sprake. Wel is naar het oordeel van de Onderzoekscommissie in veel gevallen onvoldoende adequaat opgetreden en is te weinig aandacht besteed aan slachtoffers.

7. Aanbevelingen

1. Verantwoording in het openbaar

De *Onderzoekscommissie* wijst op het belang van eendrachtig handelen binnen de Rooms-Katholieke Kerk om nu en in de toekomst samen met de slachtoffers door erkenning, hulp, genoegdoening, nazorg bij te dragen aan herstel van het aangedane leed. Deze eendrachtige aanpak vraagt om een open, onderlinge communicatie tussen bisschoppen onderling, maar ook tussen hen en hogere oversten. Over de inspanningen om met slachtoffers en anderen laagdrempelig bij te dragen aan erkenning, hulp, genoegdoening en nazorg leggen bisschoppen en hogere oversten gezamenlijk in een jaarlijks verslag in het openbaar verantwoording af.

2. Toelating, opleiding, begeleiding en personeelsbeleid

De bisschoppen en hogere oversten worden opgeroepen de toelating, de opleiding en de begeleiding van haar priesters en geestelijken kritisch tegen het licht te houden, zoveel mogelijk te harmoniseren en het personeelsbeleid te verbeteren door professionalisering, meer onderlinge samenwerking of zelfs centralisatie.

3. Gesprek tussen de Rooms-Katholieke Kerk en de slachtoffers

De uitkomsten van het onderzoek naar psychische klachten zegt iets over hoe de Rooms-Katholieke Kerk in gesprek zou moeten gaan met slachtoffers van misbruik: het gaat om een groep die serieuze aandacht verdient en wier problemen niet makkelijk zijn weg te wuiven. De Rooms-Katholieke Kerk er verstandig aan zou doen voorzieningen in te richten en aan te houden voor de begeleiding van en de hulp aan deze groep.

Deze voorzieningen betreffen in de eerste plaats een meldpunt dat op een deskundige manier doorverwijzing naar de professionele hulpinstanties voor haar rekening kan nemen. Dit meldpunt moet deel uitmaken van een keten van instanties waar slachtoffers van seksueel misbruik zich kunnen melden. Slachtofferhulp Nederland en de koepelorganisatie van lotgenotengroepen nemen een voorname plaats in die keten in.

4. Nader onderzoek naar rol van psychiatrie

Nader onderzoek is nodig om te verhelderen wat de criteria waren die aan deze, meestal vrijgevestigde behandelaars werden gesteld. De *Onderzoekscommissie* stelt echter ook vast dat kerkelijke en religieuze bestuurders in deze situatie gedurende de jaren zeventig en tachtig ook een beroep deden op nieuwe, vaak door priesterordes en priestercongregaties

gestichte centra voor bezinning en hulpverlening, zowel in als buiten Nederland. Of deze werkelijk toegerust waren voor de behandeling van plegers van seksueel misbruik met minderjarigen, mag worden betwijfeld.

5. (Steun)bewijs

Waar nodig wil de *Onderzoekscommissie* de klachtencommissie wijzen op tot voor kort onbekende informatie die van belang kan zijn voor klagers in reeds afgedane zaken. Tegelijkertijd wil de *Onderzoekscommissie* het de klachtencommissie mogelijk maken om in de toekomst op verzoek uitsluitsel te geven over (steun)bewijs dat zich kan bevinden in de door de *Onderzoekscommissie* verzamelde onderzoeksgegevens. Dat zal niet door de *Onderzoekscommissie* gebeuren, omdat zij met het uitbrengen van deze eindrapportage ophoudt te bestaan en haar eigen archief wordt ondergebracht in het Nationaal Archief. Daarom zal in nauw overleg met het Nationaal Archief een voorziening worden getroffen die deze informatievoorziening mogelijk maakt en tegelijkertijd de privacy van de melders en de vertrouwelijkheid van informatie waarborgt.

6. Andere vormen van klachtenafhandeling

Naast een goed functionerende klachtenprocedure is de mogelijkheid van afdoening van klachten buiten de formele klachtenprocedure van belang. Formeel gesproken voorziet de huidige klachtenprocedure reeds in de mogelijkheid van bij voorbeeld mediation. In de praktijk wordt hier in beperkte mate ook gebruik van gemaakt.

7. Financiële genoegdoening

Hulpverlening alleen is niet voldoende om slachtoffers genoegdoening te bieden. Financiële compensatie is onlosmakelijk verbonden met het herstel dat de slachtoffers moet worden geboden. De *Onderzoekscommissie* heeft vorig jaar een generieke regeling voorgesteld die met het overnemen van de voorstellen van de commissie-Lindenbergh nu kan worden toegepast.

8. Aanspreekpunt binnen de Rooms-Katholieke Kerk

Het contact met slachtoffers zal een langdurig proces zijn in een tijd waarin veel ordes en congregaties hun leden zien verouderen en hun aantal verminderen. Over enkele jaren zullen sommige religieuze instituten zo'n beperkte omvang hebben dat ze niet meer als aanspreekpunt kunnen fungeren. Het is daarom belangrijk dat de Rooms-Katholieke Kerk het gesprek aangaat met lotgenotengroepen en individuen. Dit vraagt om een duidelijk aanspreekpunt. Het ligt voor de hand om voor dit aanspreekpunt in goed overleg met de Konferentie Nederlandse Religieuzen te kiezen uit een van de huidige bisschoppen.

De *Onderzoekscommissie* sluit af met een aanbeveling die ze via de Bisschoppenconferentie en de Konferentie Nederlandse religieuzen richt aan de overheid.

9. De aanpak van een algemeen en serieus te nemen probleem: seksueel misbruik van minderjarigen in Nederland

‘Kindermishandeling is een verschijnsel van alle tijden dat zich voordoet in vele vormen’, aldus het dit jaar verschenen advies van de Gezondheidsraad. Alleen al in Nederland worden jaarlijks ruim 100.000 kinderen mishandeld. Geestelijk, fysiek, maar ook – zo blijkt uit onderzoeksgegevens in dat advies – seksueel. Het gaat hier in zijn totaliteit om een groot maatschappelijk probleem, aldus de Gezondheidsraad. Deze uitspraken van de Gezondheidsraad onderstrepen het belang van de eindrapportage van de *Onderzoekscommissie* en enkele andere, recent afgeronde of nog lopende onderzoeken. Dit eindrapport bevestigt de hoofdconclusies van het rapport van de Gezondheidsraad.

Dit grote – en helaas in omvang nog steeds toenemende - probleem blijkt ook uit het in Hoofdstuk 1 genoemde rapport van de Nationaal rapporteur mensenhandel dat op 12 oktober 2011 is aangeboden aan de ministers van Veiligheid en Justitie en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Een oplossing van dit probleem is niet voorhanden. Zoals de Nationaal rapporteur mensenhandel aanbeveelt is hier een belangrijke rol weggelegd voor de overheid. Het gaat hier om centrale regie bij preventie, signalering, registratie, opsporing, vervolging, berechting, hulpverlening en nazorg. Dit alles is de beste manier om dit probleem in te dammen en om nieuwe slachtoffers te voorkomen. Maar centrale regie houdt ook medewerking van andere partijen in. Veel van de meldingen die bij de *Onderzoekscommissie* zijn binnengekomen betreffen voorvallen die grotendeels dertig jaar hebben voorgedaan. Wat van de Rooms-Katholieke Kerk nu wordt verwacht is dat wat toen is misgedaan wordt hersteld en goedge maakt. Dit vraagt om erkenning, hulp, compensatie en genoegdoening.

Ongeveer tegelijk met de *Onderzoekscommissie* startte de commissie-Samson met haar onderzoek naar seksueel misbruik in de jeugdzorg en pleeggezinnen. Beide commissies kennen eigen opdrachtgevers, afzonderlijke opdrachten en vraagstellingen, een eigen aanpak. Beide commissies hebben ook gezocht naar contact en uitwisseling van informatie. Ook om doublures te voorkomen en tijd te verliezen bij de voltooiing van hun onderzoeken. De *Onderzoekscommissie* komt nu met haar eindrapportage. De commissie-Samson zal later met haar eindrapport komen. De *Onderzoekscommissie* kan uiteraard niet op de bevindingen, conclusies en aanbevelingen van de commissie-Samson vooruitlopen. Ze volstaat hier met het

uitspreken van de hoop dat de eerder genoemde adviezen en rapporten van de Gezondheidsraad, de Nationale rapporteur mensenhandel, haar eigen eindrapportage en het eindrapport van de commissie-Samson ertoe leiden dat in de volle breedte seksueel misbruik van minderjarigen de aandacht in samenleving en politiek krijgt die naar het oordeel van de *Onderzoekscommissie* is vereist.

De *Onderzoekscommissie* roept de Bisschoppenconferentie en de Konferentie Nederlandse Religieuzen op om bij de overheid aan te dringen op een geïntegreerde en effectieve aanpak van seksueel misbruik van en geweld jegens minderjarigen.